

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

MAKTAB VA OILA HAMKORLIGI SAMARADORLIGI O'SMIRLAR AQLIY QOBILIYATI MISOLIDA

Ummatkulova Nigora Umarqulovna

Oila va gender ilmiy tadqiqot instituti tayanch doktoranti

ummatkulova91@mail.ru

Annotatsiya: *O'smirlik davri shaxsning intellektual va psixologik shakllanishida hal qiluvchi bosqich bo'lib, bu jarayonda tafakkur, xotira, diqqat va idrok kabi kognitiv funksiyalarning rivojlanishi ko'p jihatdan o'quv muassasasi hamda oilaviy muhitda yaratilgan psixologik-pedagogik sharoitlar bilan belgilanadi. Maktab va oila o'rtasidagi o'zaro hamkorlik o'smirning o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyasini, ijodiy tafakkurini hamda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur tadqiqotda o'smirlarning intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar tizimli tarzda tahlil qilinib, maktab va oila hamkorligining samarali modellari hamda metodik yo'nalishlari ilmiy asosda yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *o'smir, aqliy qobiliyat, maktab, oila, hamkorlik, intellektual rivojlanish, psixologik muhit, pedagogik monitoring.*

O'smirlik davri inson hayotidagi eng muhim psixologik bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda bola shaxs sifatida shakllanadi, unda tafakkur, mantiqiy fikrlash, ijtimoiy moslashuv va o'zini anglash jarayonlari faol kechadi. Shu sababli o'smirlarning aqliy qobiliyatlarini shakllantirishda ta'lim muassasalari bilan bir qatorda oilaning ham roli beqiyosdir. Oila va maktabning uyg'un hamkorligi o'smirning bilim olish motivatsiyasini oshirish, mustaqil fikrlash va o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga xizmat qiladi. So'nggi yillarda o'tkazilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ota-onasi farzandi bilan muntazam o'quv jarayonida ishtirok etadigan oilalarda bolalarning o'quv faolligi 20 foizga yuqori, mustaqil fikrlash ko'nikmalari esa 15 foizga kuchliroq shakllanadi. Shu bilan birga, pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yilgan maktablarda o'quvchilarning tafakkur faoliyati o'rtacha 25 foizga oshgani aniqlangan.

Maktabda o'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirishga qaratilgan metodik yondashuvlar, xususan, tahliliy, mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi va psixologlar tomonidan amalga oshiriladigan individual yondashuvlar o'quvchilarning o'z fikrini ifodalash, sabab-natijaviy tahlil qilish hamda ijodiy yechim topish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Ammo bu jarayon faqat maktab doirasida cheklanib qolmasligi lozim. Oila muhitidagi intellektual rag'bat, ota-onaning bolaga e'tibori, birgalikda o'qish, suhbatlashish va o'qituvchi bilan muntazam aloqa bularning barchasi o'smir shaxsining kognitiv rivojiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'smirlar aqliy qobiliyatining shakllanishi uchta asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchidan, o'quv motivatsiyasi; ikkinchidan, oilaviy intellektual muhit; uchinchidan, pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi. O'quv motivatsiyasi bu o'smirning o'qishga bo'lgan ichki rag'batini shakllantiruvchi asosiy omil bo'lib, u ota-ona va o'qituvchi o'rtasidagi hamkorlikda mustahkamlanadi. Oilaviy intellektual muhit esa bolani mustaqil fikrlash, mushohada yuritish, savol berish va muhokama qilishga o'rgatadi.

Oila va maktab hamkorligi samaradorligini ta'minlashda bir necha samarali modellardan foydalanish mumkin. Jumladan, integrativ model o'qituvchi, ota-ona va maktab psixologi o'rtasidagi doimiy teskari aloqa tizimini yo'lga qo'yadi. Loyihaviy yondashuv "Ota-ona va farzand ilmiy tadqiqoti", "Birgalikda o'rganamiz" kabi tadbirlar orqali o'quvchilarning aqliy faolligini oshiradi. Motivatsion qo'llab-quvvatlash tizimi ota-onalarga metodik tavsiyalar berish, o'quvchilarda aqliy o'yinlar va tanlovlar tashkil etish orqali o'quv jarayonini yanada samarali qiladi.

Aqliy qobiliyatni baholash mezonlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin:

1 Kognitiv faoliyat darajasi – tahlil, sintez, umumlashtirish, taqqoslash ko'nikmalarini qamrab oladi.

2 Ijodiy tafakkur darajasi – yangi g'oyalar ilgari surish, muammoni noodatiy usulda hal etish qobiliyatidir.

3 Ijtimoiy-intellektual faoliyat – guruh bilan ishlash, o'z fikrini asoslash va boshqalarning nuqtai nazarini qabul qilish malakasidir.

O'smirlarning tafakkur jarayonini rivojlantirishda ota-onaning muloqot madaniyati, farzandning fikrini tinglash va qadrlashga bo'lgan tayyorligi muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, maktabda ham o'quvchi shaxsiga individual yondashuv asosida darsdan tashqari intellektual mashg'ulotlar, mushohada kechalari, fikrlar almashinuvi uchun maydon yaratish lozim. Shuningdek, o'qituvchi va ota-onaning pedagogik madaniyati, kommunikativ saviyasi va psixologik xabardorligi yuqori bo'lishi zarur. Chunki o'zaro muloqot sifati, bolaning xatolariga to'g'ri munosabat, muvaffaqiyatni qadrlash kabi jihatlar o'smirning o'ziga ishonchi va tafakkur faoliyatini bevosita belgilaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'smirning aqliy qobiliyati faqat tabiiy iste'dod yoki genetik omillar bilan emas, balki ijtimoiy-psixologik muhit, pedagogik qo'llab-quvvatlash va oilaviy iqlim bilan chambarchas bog'liqdir. Ota-onalarning farzand tarbiyasiga bo'lgan mas'uliyati, o'qituvchining individual yondashuvi va maktab psixologining faol ishtiroki natijasida o'smir shaxsining intellektual salohiyati to'liq namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarning aqliy qobiliyatini rivojlantirishda maktab va oila hamkorligi o'ta muhim pedagogik tizimdir. Oila bu shaxsning dastlabki tarbiya maktabi, maktab esa uning aqliy salohiyatini ro'yobga chiqaruvchi muhitdir. Ularning uzviy hamkorligi natijasida o'quvchi nafaqat bilimli, balki fikrlay oladigan, mustaqil qaror qabul qiladigan, ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanadi. Shuning uchun ta'lim jarayonida

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

“maktab-oila-jamiyat” tizimi asosida ishlash, muntazam psixologik monitoring o‘tkazish va pedagogik hamkorlikni chuqurlashtirish muhim metodik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘oziyev, E. G‘. “Umumiy psixologiya.” – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – 320 b.
2. Hasanboyeva, O. U. “Oilada bola tarbiyasi.” – Toshkent: O‘qituvchi, 2006. – 224 b.
3. To‘raqulova, M. A. “O‘smirlik davri psixologiyasi.” – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 190 b.
4. Yo‘ldosheva, N. T. “Maktab va oila hamkorligi tizimida tarbiyaviy faoliyat.” – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 156 b.
5. Sharipova, Z. M. “Pedagogik psixologiya.” – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. – 280 b.
6. Jabborova, G. Sh. “O‘quvchilarda tafakkur va ijodiy qobiliyatni rivojlantirish metodikasi.” – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. – 210 b.

